

**КОРУПЦИОНЕН МОНИТОРИНГ НА
КОАЛИЦИЯ 2000**

(Бизнес-сектор)

Ноември 2003 г.

I. МЕТОДОЛОГИЯ

Извадка: Всички изследвания в настоящата разработка са проведени сред представители на стопански организации. Обем на извадката:

	Период на полевата работа	Размер на извадката (брой стопански организации)
1.	Януари 2000 г.	331
2.	Октомври 2000 г.	560
3.	Декември 2002 г.	530
4.	Март 2003 г.	447
5.	Юни 2003 г.	442
6.	Ноември 2003 г.	421

Метод на регистрация: персонално, стандартизирано интервю.

Полева работа: 13.10.2003г. - 04.11.2003г.

II. РЕЗУЛТАТИ

1. ЗНАЧИМОСТ НА КОРУПЦИЯТА ЗА БИЗНЕСА

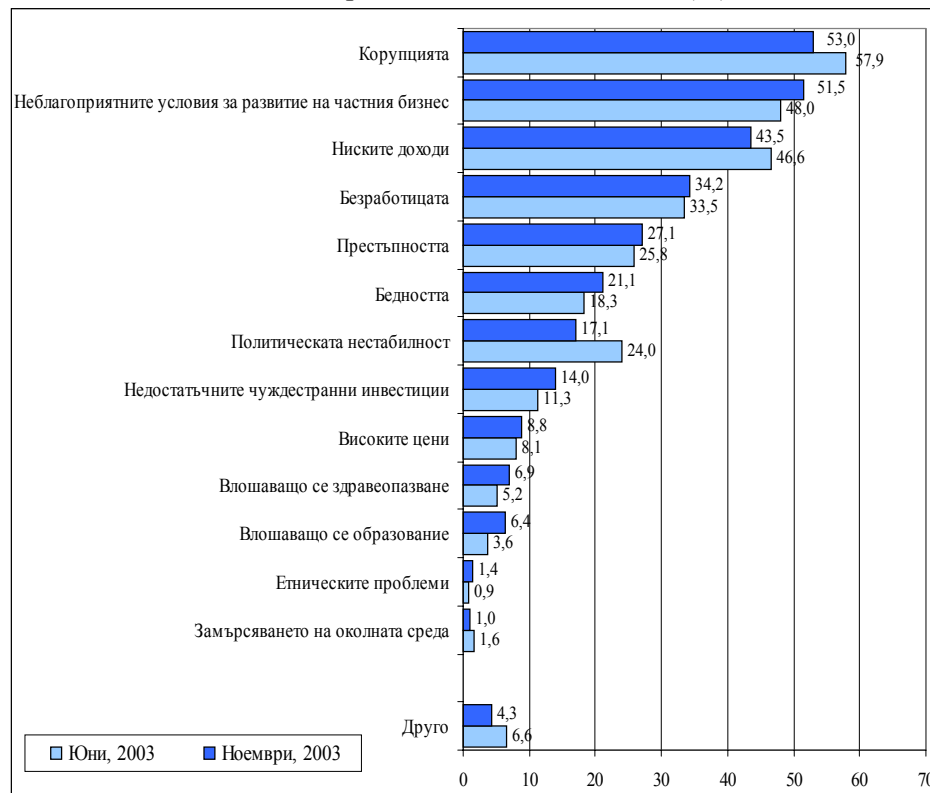
Макар и с леко понижаване на стойностите, *корупцията* продължава да бъде определяна от представителите на бизнеса като най-острият проблем пред България. Непосредствено след нея се нареждат *неблагоприятните условия за развитие на частен бизнес*, чиито отрицателни оценки се увеличават значително за периода от началото на годината. Всеки втори бизнесмен смята, че *бизнес-средата у нас не подпомага развитието на частния бизнес* и това е сериозен проблем пред страната.

Песимистичната картина се допълва от *ниските доходи, безработицата и бедността на населението*, които неизменно през последните години са начело на подредбата на проблемите, както при населението, така и сред бизнесмените (*Графика 1*). В допълнение, през последните три месеца е регистрирано и увеличение на оценките за *нарастваща престъпност*.

Всички тези фактори определят бизнес-климата в страната като твърде неблагоприятен за частния бизнес, а самата обстановка и несигурността на бизнес-начинанията, от своя страна, се превръщат в предпоставка за процъфтяване на множество корупционни и нелегални дейности.

Графика 1.

Относителна важност на проблемите на обществото (%)

База: Всички респонденти

2. РАВНИЩЕ НА КОРУПЦИЯ

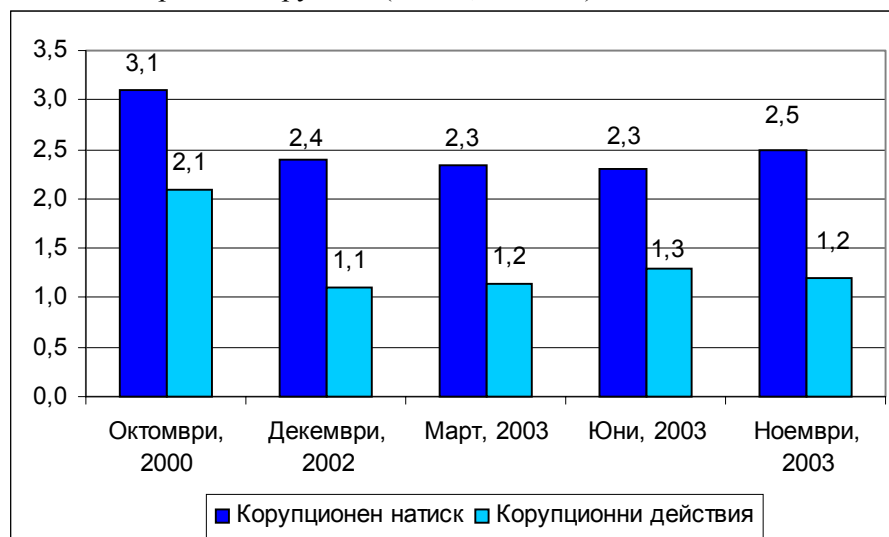
РЕАЛНА КОРУПЦИЯ

Реалната корупция се измерва чрез средномесечната честота на корупционните действия, в които представителите на стопанските организации съобщават, че са участвали.

За една година индикаторът, измерващ реално осъществените корупционни сделки, се задържа относително стабилен около ниво, почти два пъти по-ниско от октомври 2000г. (*Графика 2*). Тези данни говорят за постигане на значителен напредък в борбата с корупцията, но и за известно задържане на процеса през изминалата година.

Графика 2.

Равнище на реална корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПУБЛИЧНИ УСЛУГИ, СВЪРЗАНИ НАЙ-ЧЕСТО С НЕОФИЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ

През юни 2003г. бе регистрирано покачване на дела на фирмите, участвали в някакъв вид корупционна “сделка”, за да получат съответната публична услуга. Към момента тези по-високи нива остават константни за повечето видове услуги (*Графика 3*). За известно намаление може да се говори при *получаването на разрешителни и лицензи, спечелването на обществени поръчки и сключването на договори с големи предприятия.*

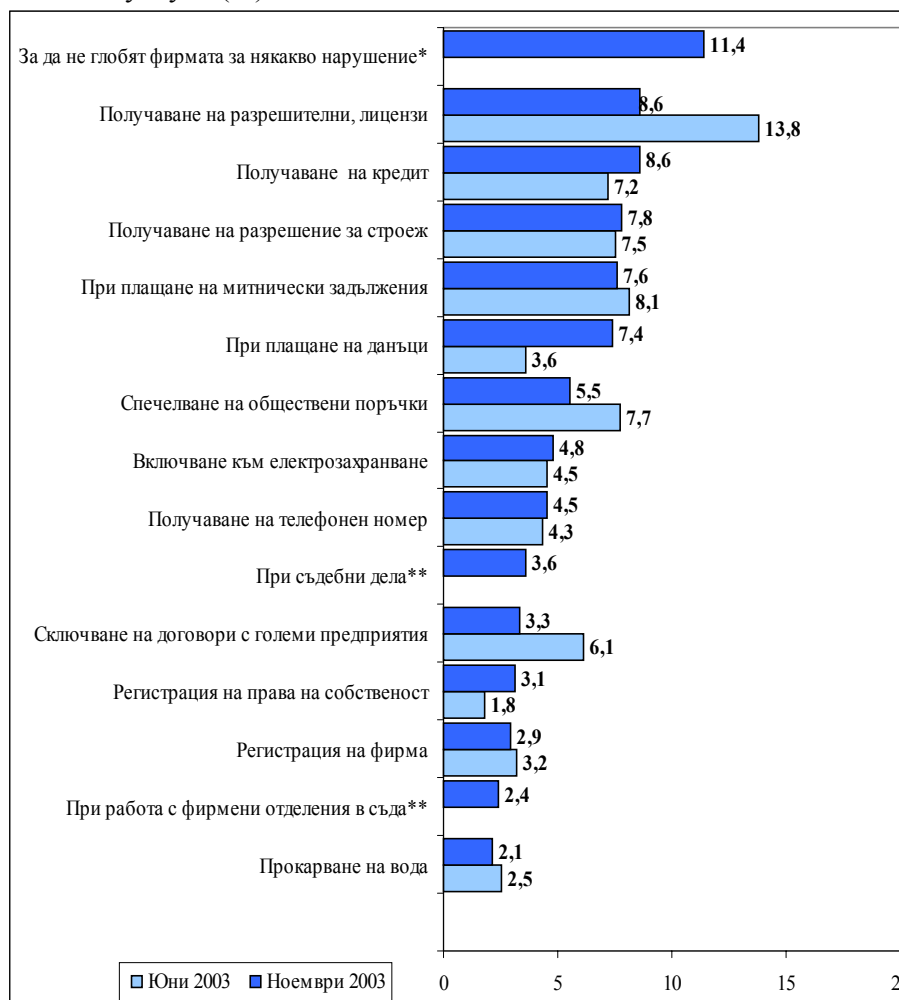
За сметка на тях обаче се засилва корупционната “привлекателност” на *разрешенията за строеж и отпускането на кредити*, а оттам и корупционния натиск и осъществяването на неофициални плащания. За три месеца двойно нараства делът на корупционните действия, свързани с *плащането на данъци* (*Графика 3*).

Най-масово фирмите са плащали неофициално, за да *избегнат глоба за извършено от тях нарушение*. Интересно е, че още с включването на тази опция в изследването, тя излиза на челна позиция. Това говори

за нещо много важно – от една страна, фирмите често извършват някакъв вид нарушения и се опитват да ги прикрият, а от друга – това е най-прекият път, а оттам и най-масово използваният за облагодетелстване на служители, които контактуват с бизнесмените.

Графика 3.

Относителен дял на фирмите, извършили неофициални плащания за следните услуги (%)

База: Всички респонденти

* Опцията е нова и е включена за пръв път в настоящето изследване

** Опциите са нови и са включени за пръв път в настоящето изследване

РАЗМЕР НА НЕОФИЦИАЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ

В настоящето изследване са забелязва тенденция към значително увеличаване на дела на подкупите за част от услугите, особено при сумите до 250 лв. Покачване има при повечето видове услуги, като най-значително е то при регистрация на фирма и регистрация на права на собственост. Сключването на договори с големи предприятия също е обвързано с плащането на повече неофициални суми, но при този тип “услуга” размерът на подкупа варира в зависимост от големината на сделката (Таблица 1).

Най-скъпо “платените” обществени услуги, при които дадените неофициално суми или подаръци са над 1000 лв., са спечелването на

обществени поръчки, участие в съдебни процедури, сключването на договори с големи предприятия и регистрация на фирма. Плащането на митнически задължения също е свързано с корупционни сделки, но техният размер е равномерно разпределен в различните категории и най-често е малък (до 250лв.) или среден (от 501 до 1000лв.) (Таблица 1).

Таблица 1. Размер на подкупа

	До 250 лв.		251 – 500 лв.		501 – 1000 лв.		1001 – 5000 лв.		Над 5000 лв.	
	VI 2003	XI 2003	VI 2003	XI 2003	VI 2003	XI 2003	VI 2003	XI 2003	VI 2003	XI 2003
Получаване на разрешение за строеж	36.7	44.4	30.0	25.9	6.7	11.1	26.7	18.5	-	-
Получаване на разрешителни, лицензи	50.9	60.6	26.3	18.2	15.8	9.1	5.3	9.1	1.8	3.0
Включване към електрозахранване	33.3	60.0	27.8	26.7	27.8	-	5.6	6.7	5.6	6.7
Прокарване на вода	33.3	28.6	55.6	28.6	-	28.6	11.1	14.3	-	-
Получаване на телефонен номер	64.7	87.5	29.4	12.5	5.9	-	-	-	-	-
Регистрация на фирма	21.4	77.8	35.7	-	28.6	-	14.3	22.2	-	-
Получаване на кредит	17.2	32.3	20.7	38.7	31.0	16.1	20.7	12.9	10.3	-
При съдебни дела*		23.1		23.1		15.4		38.5		-
При работа с фирмените отделения (по вписването) в съда*	30.8*	71.4	7.7*	28.6	38.5*	-	23.1*	-	-	-
Регистрация на права на собственост	16.7	72.7	66.7	9.1	-	9.1	16.7	9.1	-	-
Спечелване на обществени поръчки	3.6	17.6	46.4	17.6	14.3	11.8	32.1	41.2	3.6	11.8
При плащане на митнически задължения	39.3	46.7	42.9	16.7	7.1	20.0	3.6	16.7	7.1	-
При плащане на данъци	50.0	74.2	41.7	19.4	8.3	6.5	-	-	-	-
Сключване на договори с големи предприятия	8.7	33.3	30.4	11.1	39.1	11.1	21.7	22.2	-	22.2
За да не глобят фирмата за някакво нарушение**	NA	62.8	NA	23.3	NA	14.0	NA	-	NA	-
Друга услуга, специфична за Вас	30.8	33.3	23.1	-	38.5	33.3	-	33.3	7.7	-

* При предишното изследване двете опции са били обединени в една “При съдебни процедури”

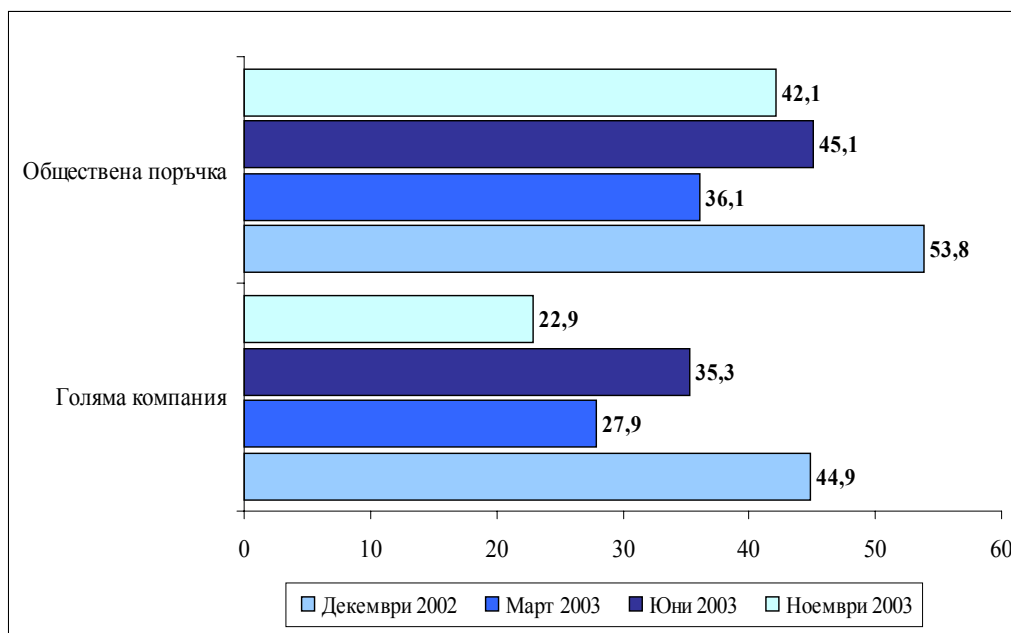
** Опцията е нова и е включена за пръв път в настоящето изследване

КОРУПЦИОННИ ПРАКТИКИ ПРИ СКЛЮЧВАНЕ НА ДОГОВОРИ

Участието на бизнеса в корупционни сделки, свързани със спечелването на обществени поръчки или договори с големи компании, бележи нисходяща тенденция през 2003г., макар и с известни колебания. За период от една година двойно е намалял дялът на неофициалните плащания при сключване на договор с голяма компания. При обществените поръчки ограничаването на корупцията върви с по-бавни темпове, но като цяло също е значително (Графика 4).

Графика 4.

Относителен дял на платилите неофициално суми, за да получат обществена поръчка или договор с голяма компания

База:

Декември 2002 г.: N=147 (договор с голяма компания); N=155 (обществена поръчка);

Март 2003 г.: N=98 (договор с голяма компания); N=91 (обществена поръчка);

Юни 2003 г.: N=136 (договор с голяма компания); N=133 (обществена поръчка)

Ноември 2003 г.: N=140 (договор с голяма компания); N=121 (обществена поръчка)

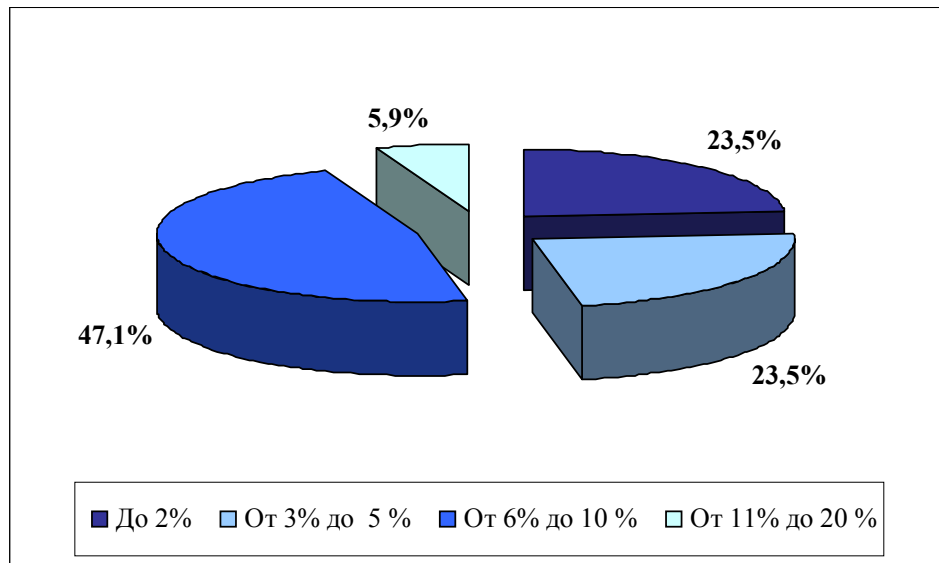
Преобладаващата част от плащанията, които бизнесът прави неофициално с цел получаване на поръчки от обществения сектор или договор с голяма компания се движат в рамките на 2 до 10% от стойността на договорната сума (Графики 5 и 6).

Наблюдава се изместване на дяловете на плащанията към по-високите нива – при поръчките в обществения сектор най-масови стават подкупите от 6 до 10% от стойността на договора, докато при големите компании все още най-многобройни са сумите от 3 до 5%. Повече от два пъти обаче, нараства дялът на неофициалните плащания, които се движат в рамките на 11–20% от договорната сума (Графики 5 и 6).

И през ноември, подобно на юни, липсват случаи на корупционни практики, надхвърлящи 20% от стойността по договора. През март 2003г. дялът на платилите суми с такъв размер беше 7% и за двата вида договорни отношения. Ако тази тенденция се запази и в бъдеще, тя ще е показателна за постигането на определено “регулиране” на тези отношения и отказ от страна на бизнеса да плаща неофициално суми над определен размер.

Графика 5.

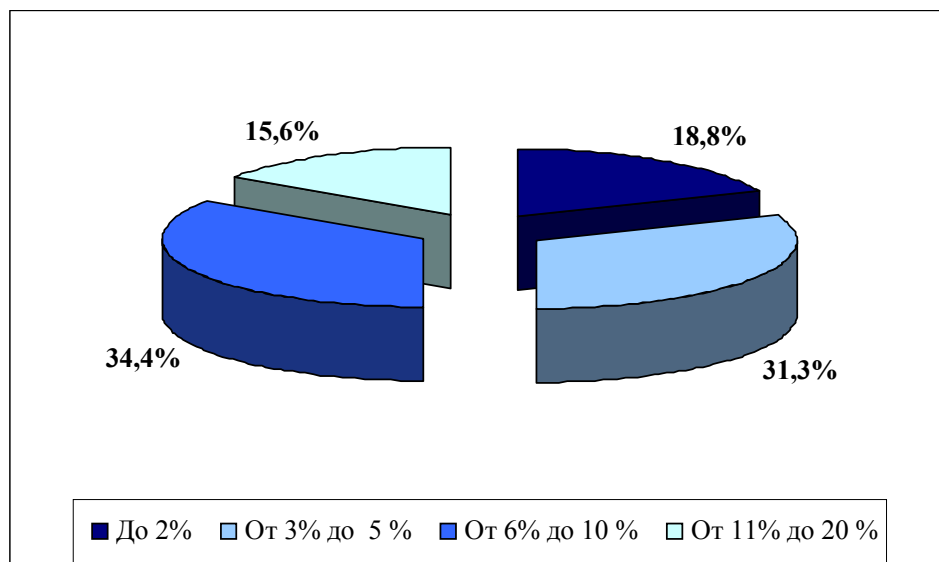
Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка в **обществения сектор**

База: N=51 (респондентите, които са плащали за получаване на обществена поръчка)

Графика 6.

Дял от сумата по договора, който е платен за получаване на поръчка от **голяма компания**

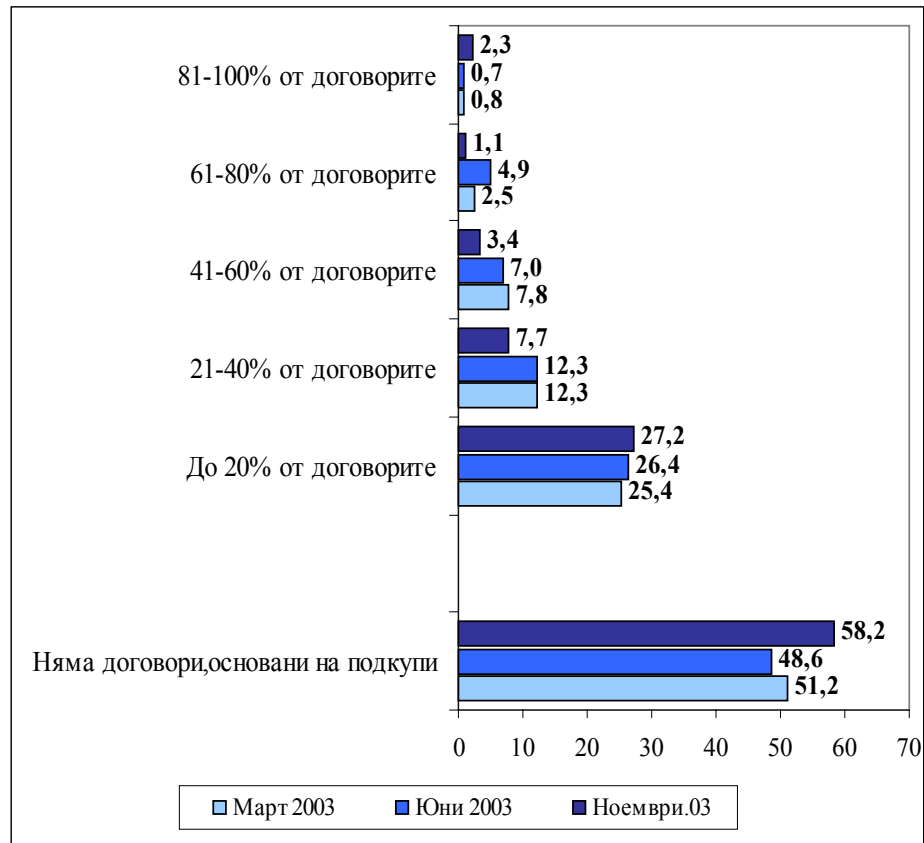
База: N=32 (респондентите, които са плащали за получаване на поръчка от голяма компания)

Шест от всеки десет бизнесмени са на мнение, че отношенията между бизнес-партньори в собствения им бранш не се основават на подкупи. Този дял от началото на годината до сега не само се запазва, но дори се увеличава, което очертава устойчива позитивна тенденция (Графика 7).

Преобладаващата част от тези, които все пак смятат, че има подобен род взаимоотношения между бизнес-партньорите, са на мнение, че това се не повече от 20% от сключваните договори в бранша.

Графика 7.

Дял на договорите между бизнес-партньори в бранша, които се основават на подкупи

База: Март 2003: N=244; Юни 2003: N=284; Ноември 2003: N=261

ДЕЙСТВИЯ НА БИЗНЕСА ПРИ СЛУЧАИ НА КОРУПЦИЯ

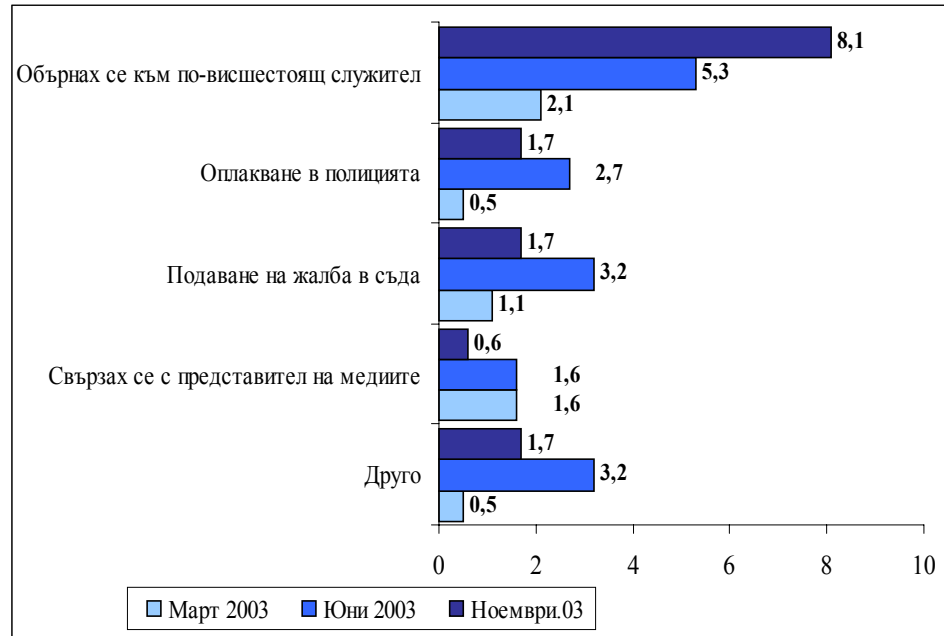
Продължава позитивната тенденция от началото на годината, в случаи на корупция, бизнесмените да предприемат някакви действия за предотвратяване на корупционната сделка или изобличаване на корумпирания обществен служител (Приложение 3, Таблица 1).

От месец март насам делът на тези, които са се *обърнали* към *повисшестоящ служител* е нарастнал четири пъти. Това е и най-разпространената форма на противодействие от страна на бизнеса на опитите на обществени служители да оказват корупционен натиск върху тях. В по-дългосрочен план се забелязва и нарастване, макар и с известни колебания, на *подадените оплаквания в полицията* или

жалби в съда. Все още не се използва потенциала на медиите за изобличаване на корумпирани чиновници (Графика 8).

Графика 8.

Относителен дял на действията, които бизнесмените са предприели при случаи на корупция

База: Март 2003: N=189; Юни 2003: N=187; Ноември 2003: N=173
(Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция)

Въпреки че стават все по-активни в противодействието си на корупцията, бизнесмените продължават да се страхуват, че предприемането на действия за изобличаване на корумпирани обществени служители би могло да има *негативни последици за тях* – една пета от интервюираните посочват този мотив като основен, за да не предприемат нищо (Графика 9).

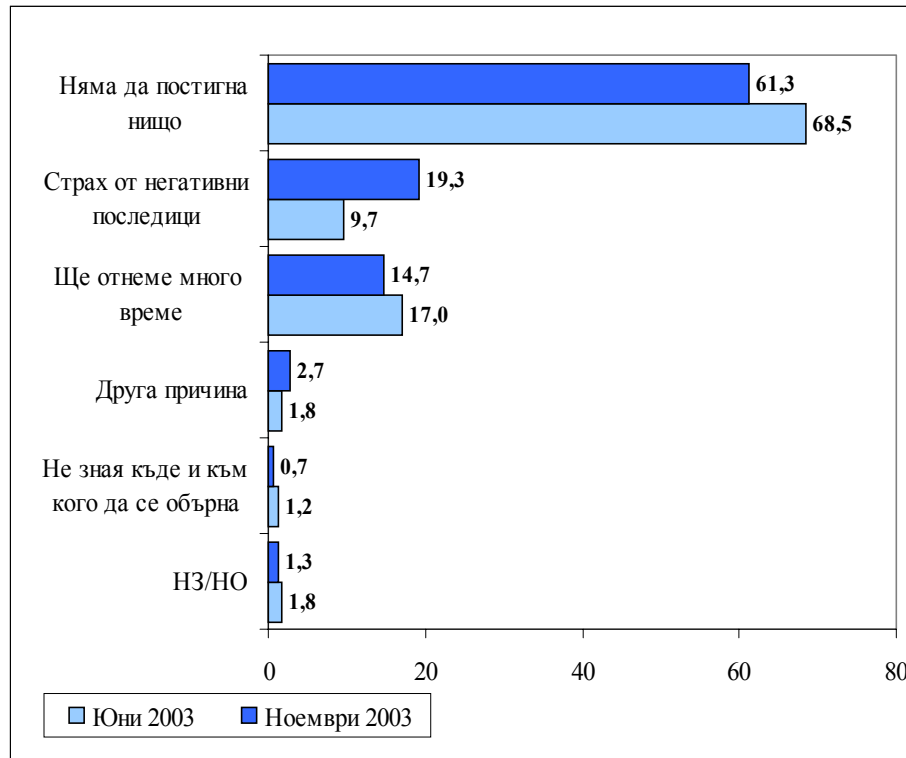
Важна причина, която възпира част от бизнесмените да предприемат някакви действия срещу корупцията, с която се сблъскват, е и *потенциалната загуба на ценно за тях време* (Графика 9). Този факт се знае много добре и се използва умело от обществените служители, които добре разбират, че загубата на време е и един от основните мотиви на бизнеса да участва в корупционни сделки. Тук е мястото да се подчертае още веднъж необходимостта от опростяване и съкращаване на времето на бюрократичните процедури. А в случай, че се цели активното съдействие от страна на бизнесмените в борбата с корупцията, добре е да се помисли и за въвеждането на прости и бързи процедури за подаване на сигнали и жалби срещу корумпирани служители.

Липсата на подобни ясни правила и процедури за противодействие на корупцията определя и основния мотив на бизнесмените, които не

предприемат никакви действия в случаи на оказан върху тях натиск. Шест от всеки десет бизнесмени не вярват, че дори и да подадат оплакване срещу корумпиран служител, то ще има някакъв ефект.

Графика 9.

Относителен дял на причините, поради които не са предприети действия при случаи на корупция

База: Юни 2003: N=165; Ноември 2003: N=150 (респондентите, които са се сблъскали със случаи на корупция и не са предприели никакви действия)

ПОТЕНЦИАЛНА КОРУПЦИЯ

Потенциалната корупция се свързва с общия брой на случаите, в които върху представителите на бизнеса е бил оказван корупционен натиск от служителите в обществената сфера.

Корупционният натиск, оказан върху бизнеса запазва стойностите си относително еднакви през цялата 2003 г. Това показва, че независимо от отношението на бизнесмените и желанието им да противодействат на корупцията, механизмите, които я възпроизвеждат и установените до момента схеми продължават да действат успешно. С други думи, от страна на обществените институции не се забелязват признаци на реално ограничаване на опитите на техни служители да въвличат бизнесмените в корупционни сделки.

КОРУПЦИОНЕН НАТИСК ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Горният извод намира потвърждение и в данните за оказания от различните професионални групи корупционен натиск. Само за осем месеца нараства с осем пункта натискът от страна на *митническите служители*. Подобна е ситуацията и при *полицейските служители, политиците и лидерите на политически партии, данъчните служители*.

Стабилна възходяща тенденция се забелязва и в групата на *лекарите*, която ги извежда на трето място в общата подредба на професионалните групи (*Приложение 3, Таблица 2*).

Погледнато в перспективата на отиващата си 2003г. по-забележителни са промените при *административните служители в съдебната система и преподавателите в университетите*, чиито дялове от март до ноември нарастват двойно.

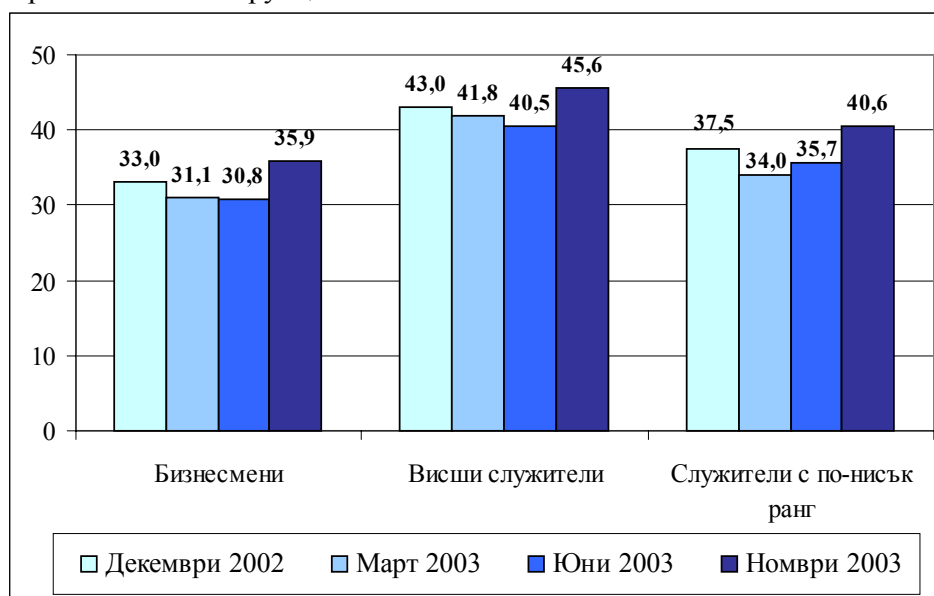
За разлика от тях се забелязва намаляване на корупционния натиск от страна на *кметовете и общинските съветници* и от страна на *съдиите и банкерите* (*Приложение 3, Таблица 2*).

ЕФЕКТИВНОСТ НА ДЕЙСТВИЯТА НА ПРАВИТЕЛСТВОТО ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

За представителите на бизнеса *висшите етажи на властта* продължават да са сферата, която най-сериозно е засегната от корупцията в страната. *Служителите с по-нисък ранг* също фокусират отрицателните оценки на бизнеса. От началото на годината до момента се забелязва трайно покачване на недоверието към действията на правителството по отношение на реалното ограничаване на корупцията (*Графика 10*).

Графика 10.

Оценки за ефективността на действията на правителството за ограничаване на корупцията *

* Относителен дял на отговорите "Правителството не прави нищо"

3. РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

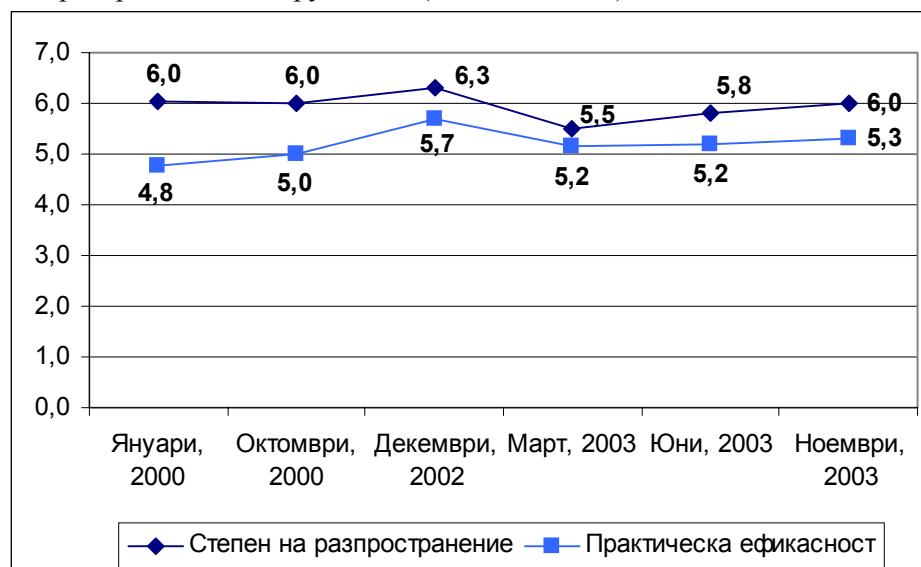
СТЕПЕН НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Увеличаването на песимизма по отношение на реалното решаване на проблема “корупция” проличава и при оценките за нейното разпространение. След значимото намаление, което бе регистрирано в началото на настоящата година, стойностите на тези оценки отново се връщат на високото си ниво от преди три години (Графика 11).

Липсата на осезаема промяна в нагласите и “усещането за масово разпространение на корупцията” за толкова дълъг период от време говорят ясно за неефективност на предприетите до момента мерки против корупцията. Тя започва да се превръща в “част от пейзажа”, нормално явление за бизнес-климата в страната.

Графика 11.

Разпространение на корупцията (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРАКТИЧЕСКА ЕФИКАСНОСТ НА КОРУПЦИЯТА

И докато представите за *разпространение на корупцията* остават относително константни за дълъг период от време, оценките за нейната *практическа ефикасност* варират в доста широки граници. За период от една годината се наблюдава намаляване на тези нагласи (Графика 11). Погледнато в перспектива обаче, те трайно се покачват и утвърждават корупцията не само като “нормален”, но и напълно съвместим с практическата бизнес-логика механизъм. Тя “просто” е по-особен вид сделка, а в някои случаи – допълнителен “данък”, който съответната фирма трябва да предвиди като част от разходите си, за да продължи да развива дейността си.

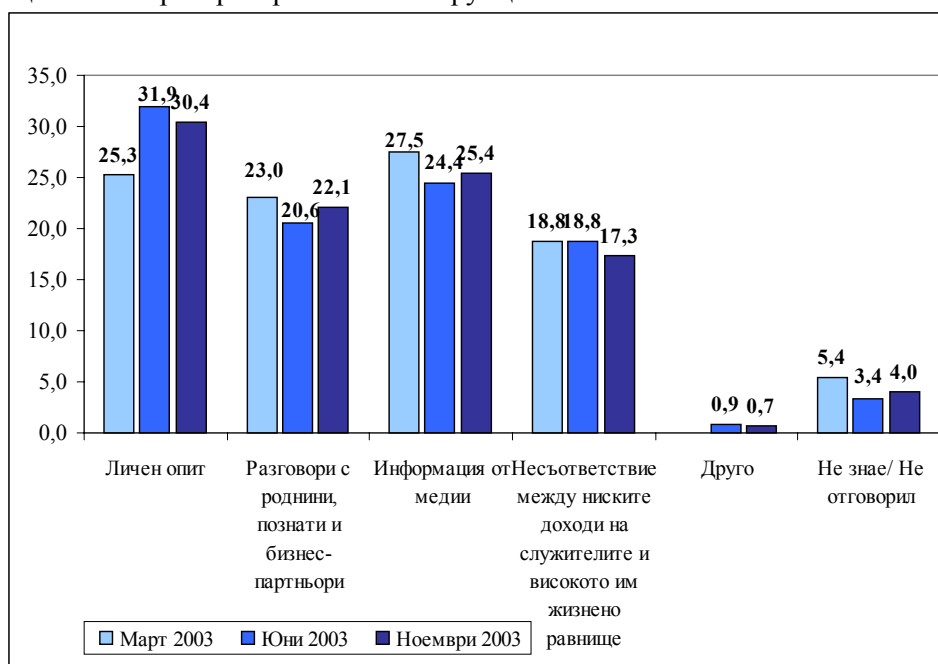
ФАКТОРИ, ОКАЗВАЩИ ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ ФОРМИРАНЕ НА ОЦЕНКИТЕ ЗА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

За разлика от населението, чиито представи за корупцията се формират най-вече благодарение на информацията в медиите, при бизнеса водещите фактори са *личният опит* и *разговорите с приятели и бизнес-партньори*. От началото на годината до момента ролята на *личния опит* за формиране на оценките за корупцията е нараснала трайно с около 5 пункта (*Графика 12*).

Това е и косвен индикатор за действително засилване на разпространението на корупционните практики, свързани с бизнеса и значимостта на проблема корупция за бизнес-климата в страната.

Графика 12.

Относителен дял на факторите, оказващи влияние върху формиране на оценките за разпространение на корупцията

База: Всички респонденти

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА ПО ПРОФЕСИОНАЛНИ ГРУПИ

Започналото през юни покачване на оценките за разпространение на корупцията в повечето професионални групи продължава и през ноември, като за повечето служители това означава връщане към нивата от миналата година, преди спада от месец март 2003г. Очевидно започналата положителна тенденция при някои от групите на значително ограничаване на корупционните практики сред тях се оказва нетрайна. Това важи най-вече за групите на *митническите служители, политиците и лидерите на политически партии и народните представители* (*Таблица 2*).

При част от другите професионални групи, напр. *данъчните служители, съдии и прокурори* се наблюдават колебания в стойностите, но като цяло, те остават на едно и също ниво през изминалите три години.

Не така стои въпросът с *полицейските служители* – оценките за разпространението на корупцията в техните среди нарастват постоянно и достигат до най-високите си нива през юни и ноември 2003г. Ако тази тенденция се запази в следващите месеци, определено ще може да се твърди, че в средите на МВР има сериозен проблем. Подобна е и ситуацията и при *кметовете и общинските съветници*, а най-голямо е увеличението при *лекарите* – с повече от 15 пункта се повишават оценките за наличието на корупция при тях (Таблица 2).

Заслужава да бъде отбелязана низходящата тенденция при *служителите в министерства и бизнесмените* – намаляването на отрицателните оценки спрямо октомври 2000г. е значително и към момента изглежда достатъчно стабилно, за да може да се говори за сериозен успех в ограничаването на корупцията сред тези две групи (Таблица 2).

Таблица 2.

Разпространение на корупцията по професионални групи (%)

	“Почти всички и повечето са въввлечени в нея”				
	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>
Митнически служители	80,0	80,3	73,6	74,9	80,3
Данъчни служители	58,8	62,7	50,3	58,0	62,9
Политици, лидери на политически партии	64,5	59,6	55,3	57,5	62,7
Полицейски служители	57,7	59,8	53,5	62,7	62,5
Народни представители	60,2	60,8	53,9	54,3	58,7
Министри	60,2	54,5	42,1	51,4	55,6
Кметове и общ.съветници	36,9	54,0	47,4	52,9	54,9
Съдии	53,4	57,4	47,7	50,4	53,4
Лекари	38,2	53,1	46,8	45,4	53,4
Прокурори	49,3	56,5	49,0	50,2	52,0
Адвокати	52,0	53,0	47,0	50,3	49,4
Общински служители	49,3	54,2	43,2	49,6	47,5
Служители в министерства	60,0	57,8	43,2	49,1	46,8
Следователи	43,2	52,2	43,6	47,5	46,8
Бизнесмени	50,9	47,6	38,9	38,9	41,1
Банкери	43,1	46,4	37,4	39,6	40,6
Административни служители в съдебната система	34,2	43,6	33,1	35,7	32,1
Представители на НПО	25,0	30,7	22,4	28,1	32,1
Служители и преподаватели в университети	29,6	30,0* 42,6**	25,1* 30,9**	23,1* 32,6**	24,5* 38,2**
Журналисти	21,6	24,3	14,1	15,4	17,3
Учители	8,9	17,2	10,7	10,9	12,8

* *Служители в университети*

** *Преподаватели в университети*

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА КОРУПЦИЯТА

Въпреки че запазват челните си позиции, *митниците* и *съдебната система* са оценени като по-слабо коруптирани. На практика намаление има в почти всички институции с изключение на *системата на МВР* (където нарастването от м. март насам е с повече от седем пункта) и в *образователната система* (Таблица 3).

Единствено *централната държавна администрация* запазва нивото си от началото на годината.

Така погледната подредбата на институциите би могла да е признак на постигнати успехи в институционалното ограничаване на корупцията, ако нямаше още един отговор, който респондентите спонтанно са посочвали – *“Навсякъде/ във всички институции”*. За осем месеца делът на отговорилите по този начин трайно нараства, за да достигне двойно увеличение през ноември 2003г. (Таблица 3).

Таблица 3.

Институционално разпространение на корупцията *

	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>
В митниците, сред митническите служители	62,4	59,5	55,6
В съдебната система	36,7	36,4	32,1
В системата на МВР	20,4	24,9	27,8
В Народното събрание/ сред депутатите	24,2	19,5	20,7
Правителство, министри	20,1	19,2	18,5
В здравеопазването	18,3	17,9	16,6
Във ведомствата, които издават различни разрешителни (ХЕИ, ДВСК и др.)	22,1	20,6	16,2
В централната държавна администрация	12,8	13,3	13,3
В общинските администрации	17,4	17,0	12,4
В данъчната система	12,1	17,0	10,7
При едрия бизнес	13,0	8,4	9,3
В образователната система	2,5	1,4	3,3
В президентството	0,9	0,7	0,2
<i>Навсякъде</i>	<i>6,3</i>	<i>8,6</i>	<i>14,3</i>
<i>Друго</i>	<i>0,4</i>	<i>0,2</i>	<i>1,9</i>

База: Всички респонденти

* *Сборът от процентите е повече от 100, защото респондентите са посочвали до три отговора.*

РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА РАЗЛИЧНИ ФОРМИ НА КОРУПЦИОННО ПОВЕДЕНИЕ В БИЗНЕСА

Някои от най-често срещаните форми на корупционно поведение запазват нивата си не само спрямо м. юни, но и за целия изследван период - *приемането на подкупи от служители и политици за въздействие при разпределяне на държавни поръчки, с цел укриване и намаляване на данъци или при изпълнение на служебните задължения (Приложение 3, Таблица 3)*. Това са сферите, в които за три години може убедено да се твърди, че не е постигнат никакъв напредък в ограничаването на корупцията. Този факт е твърде обезпокоителен като се има предвид значението и широкото им поле на прилагане (особено по отношение на изпълнението на служебните задължения на обществените служители).

За известно подобрене на ситуацията може да се говори при *провеждането на приватизационни търгове, при дейностите, свързани с издаване на различни лицензи и разрешителни и при решаването на криминални процеси*. При този тип взаимодействие между държавната администрация и бизнесмените се забелязва в повече или по-малка степен редуциране на корупционните действия (Приложение 3, Таблица 3).

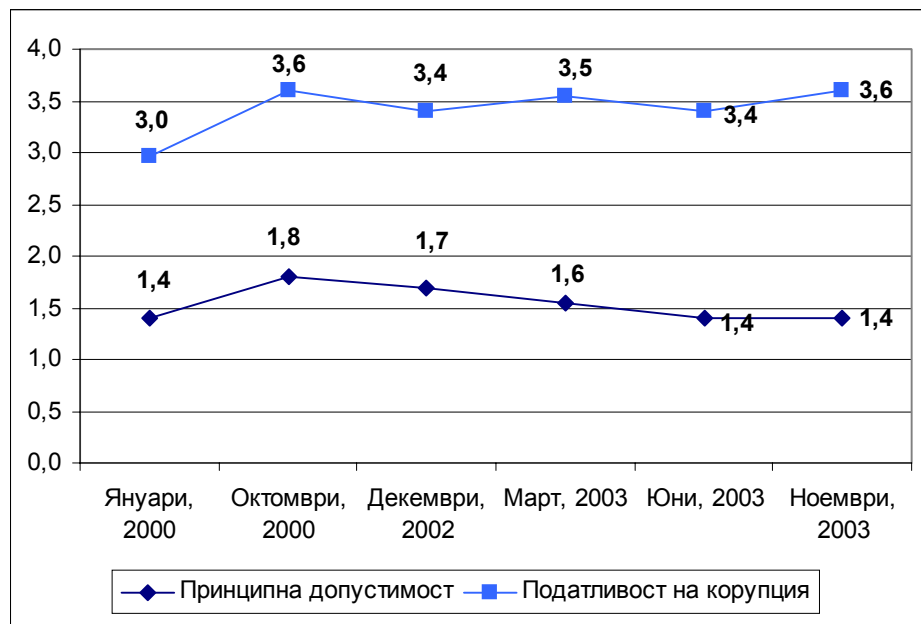
4. ЦЕННОСТНИ И МОРАЛНИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА КОРУПЦИЯТА

ПРИНЦИПНА ДОПУСТИМОСТ

И настоящето изследване констатира продължаващо намаляване на ценностно ниво на *принципната допустимост на корупцията* от страна на бизнесмените. Въпреки че спрямо м. юни няма промяна в стойностите, погледнато в дългосрочен план може да се каже, че все по-малка част от бизнесмените одобряват паралелното “договаряне”, което им се налага да осъществяват с обществените служители (Графика 13).

Графика 13.

Предпоставки за наличие на корупция (min=0, max=10)

База: Всички респонденти

ПОДАТЛИВОСТ НА КОРУПЦИЯ

За разлика от *принципната допустимост* и нарастващото неодобрение и “умора” от участието в всевъзможни “плащания под масата”, когато става въпрос за практическо поддаване на корупционен натиск и развитие на бизнеса им, бизнесмените не се влияят от моралната си нагласа и са готови да направят компромис с ценностите си, които обстоятелствата изискват от тях (*Графика 13*).

При известно отслабване на външния натиск, веднага се забелязва спад в податливостта на корупция у представителите на бизнес-средите. Въпреки положителната тенденция, която се наблюдаваше обаче, връщането на стойностите на индекса до най-високото му ниво от октомври 2000 г. е показателно за това, че “нешо” в средата отново провокира и благоприятства корупционно поведение.

5. ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРОБЛЕМА КОРУПЦИЯ

АНТИКОРУПЦИОННИ МЕРКИ

Тази чувствителност към външния натиск и промените в бизнес-средата намира отражение и в *оачкванията на бизнесмените за ограничаването на проблема корупция*. Самите те, като практически ориентирани хора, са наясно, че *въвеждането на етични кодекси и създаването на етични комисии* в държавните ведомства може и да не е излишна мярка, но едва ли ще има голям ефект върху добре “смазания” механизъм на корупцията в обществените институции.

Това, което действително би могло да бъде от полза, според интервюираните, е създаването на независим орган или най-добре на неправителствена организация, които да се занимават с конкретни случаи и конкретни лица, участващи в корупционни действия (Приложение 3, Таблица 4). Казано с други думи, бизнесмените не вярват на добри намерения и предизборни обещания, това, което те очакват от властта са конкретни действия и реални анти-корупционни мерки.

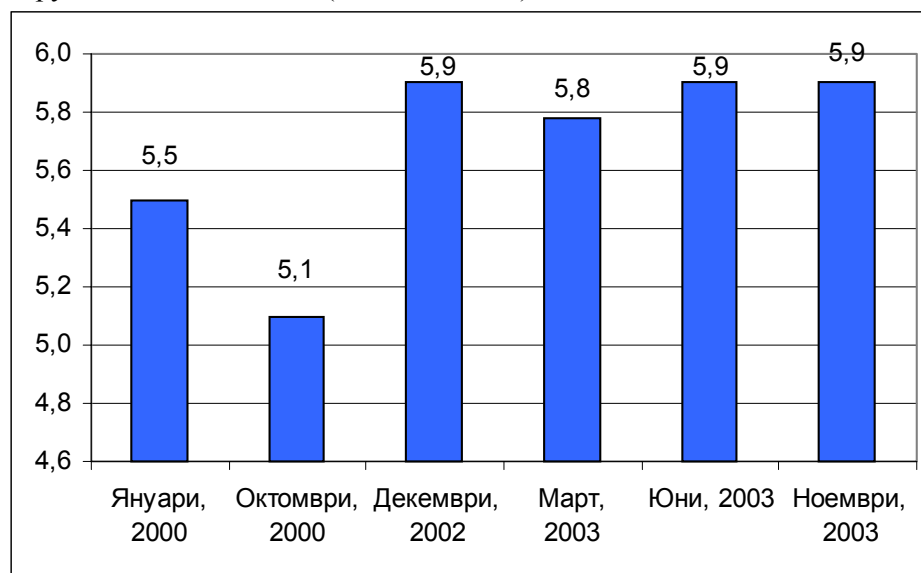
ОЧАКВАНИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА КОРУПЦИЯТА

Разочарованието от действията на правителството и усещането за стабилизиране на корупционния натиск и дори покачването му спрямо бизнеса, ясно приличава и при оценките за възможностите на обществото да се справи с проблема корупция. През цялата 2003 г. те се запазват непроменени, на най-високото си равнище до момента (Графика 14).

Това е признак не само за загуба на доверие в правителството, но и във възможностите на обществото и в частност на бизнесмените да избегнат плащането на този допълнителен “данък”, който решава доста от проблемите бързо и ефикасно, но изкривява значително бизнес-средата и условията за нормална конкуренция сред стопанските субекти в страната.

Графика 14.

Корупционни очаквания (min=0 max=10)

База: Всички респонденти

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Корупционни индекси – теоретични принципи и методика на изчисление

Корупционните индекси представляват обобщение на основните показатели на Системата за мониторинг на корупцията (СМК) на *Коалиция 2000*. Всеки индекс обобщава няколко въпроса, задавани на респондентите и позволява извършването на сравнения във времето. Корупционните индекси приемат стойности от 0 до 10. Колкото стойността на индексите е по-близка до 10, толкова по-негативни са оценките за състоянието на корупцията в страната. Индексите, чиято числова стойност клони към 0, показват максимална близост до идеала за “общество без корупция”.

Корупционните индекси се основават на системата от показатели (индикатори), чрез които се отразява състояние на корупционното поведение и отношението към различните форми на корупция. Теоретичният модел на корупцията, който лежи в основата на изследванията на СМК обособява на следните нейни елементи:

1. Корупционни действия.

Корупционните действия се делят на два основни типа – даване на подкуп и вземане на подкуп. Тези действия се наблюдават в две основни ситуации: 1) когато гражданите дават подкуп, за да получат нещо, което им се полага по закон (т.нар. "смазване на колелата) и 2) когато от гражданите се дават подкупи, за да получат нещо, което не им се полага по закон. Наблюдаваната честота на корупционните действия характеризира равнището на корупция в страната. От съществено значение за измерването на стойностите на този показател и начинът, по който се задават въпросите на респондентите. В това отношение възприетото в СМК решение почива на няколко съществени положения, които имат за цел да осигурят неутралност, обективност и анонимност: 1) вместо думата "подкуп" се използва формулировката "даване на пари, подарък или услуга"; 2) от респондентите не се иска информация, която указва колко, на кого и пр. са дали, за да "бъде решен определен техен проблем", а се регистрира единствено фактът на "даването"; 3) освен информация за "даване" на подкупи, от респондентите се иска информация и за искането на подкуп, т.е. за честотата на оказвания от страна на държавните служители натиск.

Конструирани на тази основа Корупционни индекси са следните:

- Лично участие. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи на "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на реалната корупция в страната за определен период от време.
- Корупционен натиск. Този индекс отразява честотата на признатите от гражданите случаи, при които от тях е поискано "даване на пари, подарък или услуга" с цел да бъде решен техен проблем. Съдържателният смисъл на този индекс е, че той отразява равнището на потенциалната корупция в страната за определен период от време.

Следва специално да се отбележи, че показателите, отразяващи корупционните действия, не отразяват оценки, мнения или представи, а самопризнания за честотата на определен тип действия. Върху този тип показатели се изгражда методологията на виктимизационните изследвания,

които имат дълга традиция и се използват за оценка на реалното равнище на престъпност в дадена страна. Терминът "реално" е съществен, тъй като по множество причини не всички случаи на престъпления стигат до регистриране в полицията, а само част от обявените в полицията престъпления достигат до съдебната система.

2. Ценностни и морални предпоставки.

Макар да не определят пряко равнището на корупция, ценностните и моралните принципи оказват съществено влияние върху поведението на гражданите. От множеството показатели в тази област в СМК се наблюдават няколко свързани с корупцията нагласи: 1) равнището на толерантност спрямо различни форми на корупция; 2) равнището на "разпознаваемост" на различни видове корупция; 3) склонността на гражданите да използват корупционни практики за решаване на възникнали проблеми.

Конструирани на тази основа Корупционни индекси включват:

- Принципна допустимост. Този индекс отразява равнището на толерантност спрямо разнотипни корупционни действия на депутати и чиновници в министерствата.
- Податливост на корупция. Индексът обобщава серия от въпроси, които имат за цел да оценят склонността на гражданите да прибегват до корупционни средства при решаване на ежедневните си проблеми.

И двата индекса от тази група отразяват оценки и мнения. Тяхната динамика в позитивен план показва засилването на нетолерантността към корупцията и утвърждаването на морални норми, недопускащи участието в корупционни действия.

3. Степен на разпространение на корупцията.

Субективните оценки на гражданите за разпространението на корупцията отразяват създадената в обществото атмосфера по отношение на корупцията и свързаният с нея имидж на институциите и професиите на властта. Тези оценки не отразяват пряко равнището на корупция, тъй като са продукт на представи и впечатления формирани в резултат на текущия публичен дебат, медийното отразяване на корупцията, лични предубеждения и пр. В по-общ план те отразяват оценката на гражданите дали властимащите защитават техните интереси или използват служебното си положение за отстояване на частни интереси. Този аспект на корупцията е обхванат от два индекса:

- Степен на разпространение на корупцията. Този индекс осреднява оценките на респондентите за степента на поразеност на обществото (а също и отделни институции и професионални групи) от корупция.
- Практическа ефикасност. Индексът осреднява оценките на респондентите за това доколко корупцията е ефективно средство за решаване на проблеми. Ефикасността е друг измерител на разпространението на корупцията: високата ефикасност създава интерес да се използва корупцията и означава, че корупцията реално е широко използвано средство за решаване на проблеми.

4. Очаквания, свързани с корупцията.

Очакванията свързани с корупцията измерват степента, в която обществеността вярва, че проблемът корупция може да бъде решен. В този смисъл очакванията представляват баланс между начинът, по който респондентите схващат демонстрираната от управляващите политическа воля и тяхната оценка за размерите и сериозността на проблема корупция.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2
Корупционни индекси

Таблица 1. Корупционни действия

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Януари 2000</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>
<i>Лично участие</i>	-	2,1	1,1	1,2	1,3	1,2
<i>Корупционен натиск</i>	2,0	3,1	2,4	2,3	2,3	2,5

Таблица 2. Ценностни и морални предпоставки

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Януари 2000</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>
<i>Принципна допустимост</i>	1,4	1,8	1,7	1,6	1,4	1,4
<i>Податливост на корупция</i>	3,0	3,6	3,4	3,5	3,4	3,6

Таблица 3. Степен на разпространение на корупцията

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Януари 2000</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>
<i>Степен на разпространение на корупция</i>	6,0	6,0	6,3	5,5	5,8	6,0
<i>Практическа ефикасност</i>	4,8	5,0	5,7	5,2	5,2	5,3

Таблица 4. Очаквания, свързани с корупцията

<i>Стойност на индекса</i>	<i>Януари 2000</i>	<i>Октомври 2000</i>	<i>Декември 2002</i>	<i>Март 2003</i>	<i>Юни 2003</i>	<i>Ноември 2003</i>
<i>Корупционни очаквания</i>	5,5	5,1	5,9	5,8	5,9	5,9

ПРИЛОЖЕНИЕ 3

Таблица 1.

Относителен дял на бизнесмените предприели действия през последната година при случаи на корупция (%)*

Действия	Март 2003	Юни 2003	Ноември 2003
Оплакване в полицията	0,5	2,7	1,7
Подаване на жалба в съда	1,1	3,2	1,7
Обърнах се към по-висшестоящ служител	2,1	5,3	8,1
Свързах се с представител на медиите	1,6	1,6	0,6
Друго	0,5	3,2	1,7
Не съм предприел никакви действия	94,2	88,2	86,7

База: Март 2003: N=189; Юни 2003: N=187; Ноември 2003: N=173 (Бизнесмените, които през последната година са се сблъскали със случаи на корупция)

*Сборът от процентите е повече от 100, защото респондентите са посочвали повече от един отговор.

Таблица 2.

Корупционен натиск по професионални групи (%)

	Октомври 2000		Декември 2002		Март 2003		Юни 2003		Ноември 2003	
	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База	Да	База
Митнически служители	43,4	249	34,2	249	31,9	182	35,6	163	39,6	144
Полицейски служители	39,7	320	32,9	320	26,7	288	27,3	278	30,9	265
Лекари	33,9	363	33,2	363	21,7	345	20,1	319	27,0	319
Политици, лидери на политически партии	-	-	12,1	-	20,0	115	18,7	107	24,7	73
Данъчни служители	27,2	356	21,9	356	18,3	361	17,0	348	23,8	344
Служители, преподаватели в университети	24,3	189	10,5** 11,9***	189	9,6** 11,0***	104** 109***	11,4** 25,0***	70 76	12,7** 22,4***	55 58
Общински служители	30,6	356	29,6	356	22,5	334	20,9	316	21,9	306
Министри, служители в министерства	25,5	184	4,8♦ 25,4♦♦	184	8,8♦ 15,8♦♦	68♦ 139♦♦	8,7♦ 26,2♦♦	69 141	6,1♦ 16,7♦♦	33 108
Административни служители в съдебната система	16,1	211	12,2	211	7,8	180	12,0	175	14,9	161
Адвокати	-	-	24,5	-	14,4	187	12,8	196	14,3	168
Друг	21,0	81	41	81	12,1	33	11,1	36	12,9	31
Бизнесмени	28,1	392	13,4	392	12,9	334	12,0	324	11,7	308
Народни представители	9,4	139	10,6	139	9,6	83	13,6	88	11,4	44
Банкери	14,9	281	16,3	281	13,8	275	9,8	265	9,7	207
Следователи	8,8	170	10,3	170	7,9	101	7,9	114	9,7	93
Съдии	12,7	181	12,2	181	11,1	126	6,9	131	9,6	114
Представители на НПО	-	-	14,2	-	7,3	109	5,6	90	9,5	63
Кметове, общински съветници	13,8	225	17,6	225	12,7	212	12,3	212	8,6	186
Учители	12,4	218	12,9	218	4,1	169	8,8	136	7,9	140
Прокурори	5,1	156	7,6	156	3,8	106	7,2	111	5,4	93
Журналисти	-	-	1,5	-	3,9	129	3,7	107	5,0	80

*Относителен дял на тези от контактувалите със съответната група, на които са искани пари, подаръци или услуги

** Служители в университети.

*** Преподаватели в университети.

♦ Министри

♦♦ Служители в министерства

Таблица 3.

Степен на разпространение на различни форми на корупционно поведение в бизнеса

	Октомври 2000		Декември 2002		Март 2003		Юни 2003		Ноември 2003	
	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен	Ниска степен	Висока степен
Приемането на подкупи от служители и политици за въздействие при разпределяне на държавните поръчки	7,1	82,7	5,1	82,3	8,1	77,2	3,6	80,3	4,3	81,2
Приемането на подкупи от служители и политици при провеждането на приватизационни търгове	5,0	85,2	4,0	85,1	6,0	82,3	6,1	80,5	3,1	83,8
Приемането на подкупи от служители и политици при издаването на лицензи или разрешения за извършване на законни дейности	10,7	79,5	8,1	81,3	13,2	75,4	9,0	80,5	7,8	79,6
Приемането на подкупи от служители и политици при укриване или намаляване на данъци	19,6	66,4	18,5	67,7	25,7	56,4	19,2	63,1	17,6	65,6
Приемането на пари или подаръци при изпълнението на служебни задължения	15,2	75,0	15,7	73,8	19,7	69,8	16,7	73,3	14,7	73,0
Приемането на пари или подаръци за благоприятно решаване на криминални процеси	NA	NA	5,1	82,3	9,8	60,2	7,5	64,7	8,6	60,4
Използване на връзки и протекции за назначаване на роднини и приятели на ръководни служители	NA	NA	4,0	85,1	7,6	81,0	5,0	84,8	5,3	83,3
Финансиране на политически партии и предизборни кампании с цел обслужване на частни интереси	NA	NA	8,1	81,3	3,8	77,2	4,5	76,2	5,2	75,8

Таблица 4.

Очаквания за ефикасността на мерките за ограничаване на корупцията (%)

	В малка степен	В средна степен	В голяма степен	НЗ/ НО
Създаване на независим орган, разследващ корупцията във висшите етажи на властта	43,0	13,8	36,1	7,1
Създаване на етични комисии в държавните ведомства	65,6	14,7	12,4	7,4
Въвеждане на етични кодекси в държавните ведомства	62,2	16,9	13,8	7,1
Въвеждане на етични кодекси за бизнеса	60,1	16,9	15,9	7,1
Създаване на неутрална, неправителствена, антикорупционна организация, която да разкрива корумпираните личности, без да публикува името на подалия сигнала	29,7	17,3	47,3	5,7

База: Всички респонденти

Таблица 5.

Реакция на бизнеса в случаи на корупция по тип на изследваните фирми (%)

А. Готовност за плащане на определена сума пари на служител за разрешаване на бизнес проблем	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Ще платя във всички случаи	2,2	2,2	2,6	3,3
Ще платя, ако сумата е разумна	21,7	19,6	15,8	11,5
Няма да платя, ако мога да реша проблема по друг начин	55,3	55,4	47,4	60,7
Няма да платя в никакъв случай	15,0	14,1	15,8	19,7
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	5,8	8,7	18,4	4,9
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
В. Случаи, в които през последната година респондентите не са успели да сключат сделка поради това че конкурент е платил подкуп или е използвал “връзки”	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Във всички случаи	0,4	1,1	2,6	-
В повечето случаи	12,4	6,5	5,3	13,1
Само в отделни случаи	20,8	37,0	28,9	31,1
В нито един случай	52,2	43,5	47,4	37,7
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	14,2	12,0	15,8	18,0
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
С. Отражение на отказа от плащане на подкуп върху бизнеса на респондентите	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Отрази се позитивно	-	-	-	1,6
Отрази се негативно	18,1	18,5	21,1	18,0
Нямаше последици за бизнеса ми	4,4	12,0	15,8	6,6
<i>Не са ми искали подкуп</i>	<i>51,3</i>	<i>46,7</i>	<i>42,1</i>	<i>55,7</i>
Не съм отказвал да платя подкуп	10,6	10,9	7,9	6,6
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	15,5	12,0	13,2	11,5
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Д. Причини, поради които респондентите не са предприели никакви действия за разкриване/ изобличаване на корумпираното лице	Брой заети в предприятието/ фирмата			
	До 10	От 11 до 50	От 51 до 100	Над 100
Не зная къде и към кого да се обърна	-	-	5,6	-
Ще ми отнеме много време, което не мога да си позволя да загубя	9,8	13,2	22,2	33,3
С моите действия няма да постигна нищо	64,6	60,5	55,6	60,0
Страх ме е от негативни последствия	22,0	23,7	16,7	6,7
Друга причина	3,7	2,6	-	-
<i>Не знае/ Не отговорил</i>	-	-	5,6	-
<i>Общо</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

База: Всички респонденти